

I. CONSTITUTIONES THORUNENSES^a

A. [Tekst pierwotnie uchwalony]

[1]. Sigismundus etc., manifestum facimus his litteris nostris universis, quod inter cetera, quae in hoc conventu nostro universali Thorunensi disposuimus, mentis nostrae fuit, ut litibus et differentiis finem imponeremus, quae inter subditos nostros utriusque status ex una et aliam civitatem nostram Thorunensem partibus ex altera occasione liberae navigationis et demissionis navium cum frumento et omnibus rebus per fluvium Histulam versus nostram civitatem Gedanensem iam pridem exortae, hactenus manent indeterminatae; verum quoniam aliis reipublicae universi regni nostri curis hoc tempore ita distineremur et nullo modo has differentias componere aut decidere valemus, ideo de consilio et consensu consiliariorum nostrorum, tam spiritualium quam saecularium, ac nuntiorum omnium terrarum regni nostri causam hanc pro libera navigatione et demissione versus Gedanum cum toto eius effectu abhinc per integrum decennium suspendimus et prorogamus, statuantes nihilominus praesentibus, quod subditi nostri, spirituales et etiam saeculares, ex nobilitatis ordine existentes, tantum regni nostri, rursus habeant et obtineant liberam navigationem per fluvium Histulae ad civitatem nostram Gedanensem cum omnibus eorundem frumentis et rebus propriis, cuiuscunque generis et speciei existant, in omnibus navibus, videlicet navibus onerariis, lintribus^c, strugibus, quae vulgariter *trawty* nuncupantur, scaphis et aliis eius generis omnibus navigiis, sine quovis impedimento et contraventione praedictae civitatis nostrae Thorunensis et civium ac incolarum eius, abhinc ad integri decennii decursum, salvis tamen semper durantibus

B. [Tekst urzędowo ogłoszony]

Sigismundus Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae Prussiaeque etc. dominus et haeres, magnifico N. capitaneo N.^b, sincere nobis dilecto, favorem nostrum regium, in absentia eius vicecapitaneo N.

[1]. Magnifice, sincere nobis dilecte. Inter cetera, quae in hoc conventu Thorunensi disposuimus, mentis nostrae fuit, ut litibus et differentiis finem imponeremus, quae inter subditos nostros utriusque status ex una, et civitatem nostram Thorunensem partibus ex altera occasione liberae navigationis et demissionis navium cum frumentis et omnibus rebus per fluvium Histulam versus civitatem nostram Gedanensem iam pridem exortae, hactenus manent indeterminatae; verum quoniam aliis reipublicae universi regni nostri curis hoc tempore ita distinemur, ut nullo modo has differentias componere aut decidere valeamus, ideo de consilio et consensu consiliariorum nostrorum, tam spiritualium, quam saecularium, ac nuntiorum omnium terrarum regni nostri causam hanc pro libera navigatione et demissione versus Gedanum cum toto eius effectu abhinc per integrum decennium suspendimus et prorogamus, statuantes nihilominus praesentibus, quod omnes et singuli subditi nostri spirituales et etiam saeculares, ex nobilitatis ordine existentes, tantum regni nostri, rursus habeant et obtineant liberam navigationem per fluvium Vistulae ad civitatem nostram Gedanensem cum omnibus eorundem frumentis et rebus propriis, cuiuscunque generis et speciei existant, in omnibus navigiis, videlicet navibus onerariis, lintribus, strugibus, quae vulgariter *trawty* nuncupantur, scaphis et aliis eius generis omnibus navibus, sine quovis impedimento et contraventione praedictae civitatis nostrae Thorunensis et civium ac incolarum eius, abhinc ad integri decennii decursum, salvis tamen semper durantibus partis utriusque iuribus. Nos autem infra hoc

^a Tekst pierwotnie uchwalony, oparty na przekazach z Metryki Koronnej (por. uwagi wstępne, przypis 4), oznaczanych poniżej jako MK_{2A} i MK_{2B}, obejmuje tylko artykuły 1 (o żegludze) i 2 (o pańszczyźnie). Tekst urzędowo ogłoszony, oparty na przekazie z Metryki Koronnej (por. uwagi wstępne, przypis 3), oznaczony poniżej skrótem MK₁. Szcytany z tekstem zawartym w VL, zatytułowanym tamże: Statuta quae exstant comitiis Thorunensibus.

^b W poszczególnych ekspedycjach tego tekstu, przeznaczonych dla starostów (por.: CIP, t. III, nr 228, s. 565), umieszczano tu odpowiednie imiona.

^c lintris MK_{2A}.

partis utriusque iuribus. Nos autem infra hoc tempus daturi sumus operam, ut causam hanc fine debito terminemus. Hoc etiam addito, quod navigantes versus Gedanum, alias qui navis praefecti erunt, in Iunivladislavia coram nostro teloneatore pro tempore existenti iuxta veterem consuetudinem iuramentum praestare debent, quod videlicet res proprii laboris demittunt; teloneator vero post praestitum iuramentum litteras testimoniales navigantibus dabit, quibus apud Thorunenses plena fides haberi debet, quod res et frumenta proprii laboris et non aliae demittuntur etc.

[2]. Sigismundus etc., significamus tenore praesentium universis, quia commoditatibus subditorum nostrorum consulentes, de omnium consiliariorum nostrorum status utriusque ac nuntiorum terrarum regni nostri consilio et consensu statuimus et decernimus perpetuo observandum, quod omnes et singuli coloni seu kmethones omnium et singularum villarum, tam nostrarum, quam subditorum nostrorum, cuiuscunque status existentium, qui prius diem in septimana non laboraverunt, nobis et dominis ipsorum de quolibet laneo unum diem septimanatim laborent et ad laborandum sint astricti; demptis his colonis, qui censu pecuniario aut frumentario, seu quacunque alia contributione vel datia dominis suis labores iam antea compensarunt. Hoc tamen in arbitrio dominorum suorum remanere debet. Et hoc etiam specialiter proviso, quod haec constitutio non extendat se contra hoc colonos, qui plures dies in septimana nobis et dominis suis laborare consueverunt; nam haec lex pro his tantum constituta, qui minus quam diem in septimana nobis et dominis eorum laborare soliti erant. Harum etc.

[3]. Quia^m nobilium et civitatum regni nostri dampnosaⁿ fuit exorta differentia super his nobilibus, qui in recenti crimine pro violentia in civitatibus vel^o oppidis capiebantur, proinde nos tam gravi negotio ad praesens propter Prussiae bellicam occupationem pro perpetua coordinatione^p intendere non valentes, nihilominus providendo^q tranquillitati subditorum nostrorum, de ^runanimi consilio omnium consiliariorum^r et nuntiorum terrestrium regni.

tempus daturi sumus operam, ut causam hanc fine debito terminemus. Hoc etiam addito, quod navigantes versus Gedanum, alias qui navis praefecti erunt, in Iunivladislavia coram nostro teloneatore pro tempore existente iuxta veterem consuetudinem iuramentum praestare debent, quod videlicet res proprii laboris demittunt; teloneator vero post praestitum iuramentum litteras testimoniales navigantibus habet, quibus apud Thorunenses plena fides adhiberi debet, quod res et frumenta proprii laboris et non aliae demittantur^d.

[2]. Commoditatibus^e subditorum nostrorum consulere volentes, de omnium consiliariorum nostrorum status utriusque ac nuntiorum terrarum regni nostri consilio et consensu statuimus et decernimus perpetuo observandum, quod omnes et singuli coloni seu kmethones omnium et singularum villarum, tam nostrarum, quam subditorum nostrorum, cuiuscunque status existentium, qui prius diem in septimana non laboraverunt, nobis et dominis ipsorum de quolibet laneo unum diem septimanatim laborent et ad laborandum sint stricti; demptis his colonis, qui censu pecuniario aut frumentario, seu quacunque alia contributione vel^f datia^g dominis suis labores iam antea compensarunt^h. Et hoc etiamⁱ specialiter proviso, quod haec constitutio non extendat se contra hos colonos, qui^j plures fortasse dies in septimana ^knobis et dominis suis^k laborare consueverunt; nam haec lex pro his tantum constituta est, qui minus quam diem in septimana nobis et dominis eorum^l laborare soliti erant.

^d Początek formuły i cały art. 1 w VL opuszczony.

^e item commoditatibus VL; także artykuł ten ma rubrykę: Kmethones unum diem, plus minusve, septimanatim laborent.

^f seu VL.

^g datione VL.

^h recompensarunt VL.

ⁱ Wyraz w VL opuszczony.

^j W VL dodano: ratione possessi agri.

^{k-k} dominis suis et nobis VL.

^l suis VL.

^m Artykułu 3 i 4 w tekście pierwotnie uchwalonym brak, przeto zrezygnowano tu z druku dwukolumnowego. W VL artykuł 3 nosi tytuł: De eadem captivacione nobilium in civitatibus ob amissa crimina, przejęty przez Konarskiego od Herburta, gdzie miało to sens, gdyż poprzednie przepisy w kompendium dotyczyły więzienia szlachty: tu jednakże w sąsiedztwie przepisu o pańszczyźnie, tytuł ten stał się niejasny.

ⁿ dampnosa VL.

^o et VL.

^p ordinatione VL.

^q providentes VL.

^{r-r} unanimi consiliariorum nostrorum omnium VL.

statuimus et ordinamus, quod dum aliquis nobilis in civitate nostra vel oppido nostro aut alicuius^s aut aliquorum spiritualium et saecularium subditorum regni nostri, pro crimine violentiae per officium civile captus fuerit, extunc talis nobilis, pro violentia captus, detineri debet in praetorio civitatis vel oppidi, ubi capietur. Quo facto officium civitatis vel oppidi illius ubi talis violator captus fuerit, nullum penitus iudicium faciet, nec^t aliquam poenam exiget de eodem nobili, nisi prius ad eorum requisitionem capitaneus vel vicecapitaneus castrensis illius iurisdictionis nostrae regalis, sub quo ^utalis civitas^u vel oppidum situm fuerit, praesens interfuerit eidem civili iudicio, quod ministrari et fieri deberet^v pro violentia contra dictum nobilem. Et ubi capitaneus vel vicecapitaneus noster ad unam sententiam cum officio illius civitatis vel oppidi, ubi talis nobilis pro violentia^w detentus fuerit, concordati fuerint, extunc praefatus nobilis iuxta huiusmodi sententiam capitanei nostri aut eius vicecapitanei et officii civilis condemnari^x et puniri debet. Si vero talis capitaneus noster vel eius vicecapitaneus non poterit se concordare super sententiam cum officio civili contra talem nobilem, extunc ipse captivus interea temporis in decenti captivitate civili teneri^y debet tamdiu, donec a Maiestate nostra Regia informationem capitaneus noster et illa civitas vel oppidum habuerit, quomodo talis nobilis captivus sententiari et puniri deberet, praescriptione tanta temporis non obstante, qua se praedictus captivus tueri non valebit. Si vero in aliqua civitate vel oppido officium civile contra praemissa aliquid attentaverit, extunc per capitaneum nostrum castrensem, sub cuius iurisdictione et districtu talis civitas vel oppidum consistit, praeproconsul^z pro tempore existens cum uno consule capi ac^{aa} decollari et capite privari debent^{ab}.

[4]. Quae omnia et singula praemissa, ut ad omnium et singulorum subditorum nostrorum, quorum interest, certam scientiam perveniant, mandamus, ut praeinsertas constitutiones in libros capitaneatus sui inscribi et posthac absque mora in civitatibus, oppidis, in foris et apud ecclesias parochiales capitaneus sui per ministerialem proclamari et publicari faciat. Mandamus insuper, ut illas ordinationes, in quibus modum et formam colligendi exactiones, in praesenti conventu Thorunensi decretas, expressimus¹, exactorique nostro N. datas, quas etiam exactor Tuae Sinceritati debet ostendere, quum primum eum requisiverit, similiter in librum castrensem inscribi et publicari praecipiat, et aliter facere sub poenis nostris contra negligentes capitaneos institutis² non praesumat.

Datum Thorunii, sabbato proximo post festum Epiphaniarum Domini anno eiusdem millesimo quingentesimo vigesimo [7 I 1520], regni vero nostri decimo tertio.

Commisio propria Maiestatis Regiae.

II. ORDINATIO ZOLAVIENSIIUM

Sigismundus Dei gratia rex Poloniae etc, necnon terrarum Cracoviae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cuiaviae, Russiae, Prussiae, Culmensis, Elbigensis Pomeraniaeque dominus et haeres. Manifestum facimus tenore praesentium universis et singulis, quibus expedit: decet Maiestatem Regiam ita commoda sua augere, ut etiam subditorum non negligantur.

1. Cupientes igitur tam Maioris, quam Minoris Insulae, Zolawa nuncupatae¹, in districtu Marienburgensi sitae conditionem facere meliorem, quarum insularum iurati senioresque et tota

^s *Ostatnich dwóch wyrazów brak w VL.*

^t *neque VL.*

^{u-u} *civitas talis VL.*

^v *debet VL.*

^w *Ostatnie dwa wyrazy opuszczono w VL.*

^x *condemnari VL.*

^y *detineri VL.*

^z *proconsul VL.*

^{aa} *et VL.*

^{ab} *Na tym kończy się tekst konstytucji toruńskich w VL.*

¹ *Por. niżej, teksty IV i VI.*

² *Por. konstytucje sejmu koronacyjnego krakowskiego 1507 r., I, art. 12.*

¹ *Żuławy (Werder) Wielkie i Małe malborskie, między Wisłą i Nogatem, obejmujące około 40 wsi.*